

З.В. Залібовська-Ільніцька,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ ЗА АУТИЧНИМ ТИПОМ

Згідно статистичних даних в Україні аутизм виділено як самостійне порушення ще сімдесят років тому. Проблемою аутизму опікуються фахівці медичного, психолого-педагогічного, дефектологічного профілю. Проте соціальним працівникам слід підвищити рівень обізнаності з питань надання консультацій сім'ям, які виховують дитину з аутичним типом порушень.

Наукові підходи щодо питань соціальної роботи з дітьми, які мають порушення за аутичним типом висвітлені у працях таких науковців, як: О. Багдашина, Л. Дем'янчук, А. Колупаєва та ін.

Метою статті є розширення обізнаності соціальних працівників щодо роботи з дітьми, які мають порушення за аутичним типом

Відповідно до наукових підходів, діти-аутисти – це особлива категорія клієнтів соціальної роботи.

У нашій країні довгий час дітям з порушеннями в психічному та фізичному розвитку пропонувалося перебування в спеціалізованих закладах.

Зараз соціалізація дітей з аутизмом залежить від особливостей сімейного виховання дитини, ставлення батьків до проблем дитини.

За А. Колупаєвою поняття «аутизм» розуміється як розлад, який виникає внаслідок порушення розвитку мозку і характеризується відхиленнями у соціальній взаємодії і спілкуванні, а також стереотипністю у поведінці та інтересах. Всі вказані ознаки з'являються у віці до трьох років [3].

Розпізнати прояви аутизму можна за такими ознаками: плач дитини, який може переходити у верещання; відсутній комплекс пожвавлення у дитини на голос матері, на її обличчя; у дитини восьми місяців не формується здатність наслідувати склади; не формуються вказівні та соціальні жести; не утримується контакт «очі в очі»; не відгукується на ім'я (зі слухом немає проблем!); не просить допомоги; не намагається чимось поділитися; виконує постійно одноманітні дії; не терпить втручання у свої заняття іншої людини [1; 3].

Науковці виділяють характерні показники аутизму як: *нерівномірність* (деякі звички у дітей-аутистів зберігаються протягом всього життя (стукати пальцями, гризти нігті); відставання від вікової норми (вербальне мовлення, побутові навички); *неадекватність проявів* (нездатність наслідувати людей, вибіркове реагування на

зовнішні стимули, нездатність наслідувати і реагувати на емоції і поведінку людей; *стереотипію* (певний консерватизм, не терпимість до змін та ін.) [3].

Соціальному працівнику слід поради́ти батькам проконсультуватися у таких фахівців дефектологічного профілю як спеціальний психолог чи корекційний педагог. Спеціалісти зможуть визначити форми і напрями корекційних занять для конкретної дитини.

Зазначимо, що аутична дитина має відхилення у спілкуванні. Соціальний працівник необхідно поради́ти батькам проговорювати дії, які виконує дитина. Наприклад: «Оленка йде вмиватися», «Іванко йде на кухню їсти», «Марійка буде читати книгу» та ін. Батьки постійно повинні коментувати дитячі дії і свої. Аутичні діти сприймають і засвоюють те, що чують. Проте дати зворотню відповідь не можуть так швидко.

Окреслено спеціалістами, що для формування контакту «очі в очі» дорослим необхідно притулити власні долоні до скронь дитини, щоб дитина не могла дивитися вбік, і нахилитися таким чином, щоб очі дитини зустрічалися з очима дорослого. Це варто робити під час набуття навичок вітання, прощання, прохання [2].

Важливим є також приєднання дорослого до стереотипної поведінки дитини з аутичним типом відхилень. Це допоможе встановленню контакту з дитиною.

Соціальним працівникам варто поради́ти батькам знайти можливість для занять іпотерапією. Вправи на коні гармонізують психомоторику дитини-аутиста. Температура тіла коня вища за температуру тіла людини. Тепло, яке дитина-аутист відчуває від тварини, сприяє послабленню напруги у неї.

А. Колупаєва звертає увагу на важливі передумови успішного навчання дітей-аутистів у початкових класах, а саме: довільність, саморегуляція та здатність взаємодіяти з іншими людьми [3].

У дитини з аутичним типом порушень важливо формувати уміння самостійно виконувати послідовні дії, відтворювати наочні зразки, планувати і контролювати свої дії, діяти за усною інструкцією вчителя чи батьків, підпорядкувати свої дії правилу.

Предметом системного аналізу науковців стають прояви саморегуляції у дітей даної нозології. Володіння своїми емоціями, концентрація уваги, цілеспрямовані дії – це здатності, які не притаманні дітям з аутичним спектром розладів[1].

Зазначимо, що труднощі спостерігаються і під час формування цілеспрямованої поведінки та здатності концентрувати увагу. Дитина не може виконати правильно завдання. По-перше, вона не зрозуміла завдання. По-друге, через відволікаючі чинники в оточенні, у таких дітей з'являється низка побічних асоціацій.

Слід пам'ятати, що за наявності достатньо розвиненого інтелектуального рівня, діти з аутизмом можуть виконувати формальні вимоги (переписати текст, не виходячи за поля, відповісти на запитання, або продемонструвати своє знання, піднявши руку) [1].

Основна проблема, що при виконанні змістовних вимог (записати слово, не забувши перевірити орфограму, порахувати, не забувши про правило додавання з переходом через десяток тощо) діти з аутичним типом розладів часто виявляють непослідовність.

Л. Дем'янчук описує труднощі формування у дітей здатність взаємодіяти з іншими. Навіть можна говорити про відсутність у аутичних дітей: уміння брати повноцінну участь у спільній діяльності, організовувати спілкування, слухати співрозмовника, емоційно співпереживати [2].

Зображено у наукових доробках ускладнення таких проявів у дітей, як: поставити вчителю запитання по суті, попросити про допомогу або самому запропонувати комусь із дітей допомогу, висловити власну думку і довести її, діяти з урахуванням певної цільової настанови, правил, умов, які створюють контекст ситуації [1].

Описане демонструє певну систему взаємопов'язаних проблем. Слабкий розвиток довільності, зазвичай, супроводжується відсутністю навчальної мотивації, а такі особливості психічної організації як, наприклад, низький рівень саморегуляції та нездатність використовувати мовлення з комунікативною метою, унеможлиблює ефективне спілкування з однолітками та дорослими [3].

Сучасні дослідники зазначають, що у дітей з аутичними розладами надзвичайно мало можливостей адаптуватися до шкільного життя. Слід таким дітям надати спеціальну підготовку.

Методистами визначено, що при підготовці дитини-аутиста до школи, необхідно допомогти дитині спочатку освоїти особливості шкільного життя, а потім розвивати пізнавальну сферу. Труднощі засвоєння зовнішньої форми часто не дають дітям змогу успішно адаптуватися у нових умовах. Щодо шкільної ситуації йдеться про два головних моменти: чітку структуру навчального дня і шкільну атрибутику. Зусилля педагогів мають спрямовуватися на створення стереотипів поведінки, пов'язаних зі шкільною атрибутикою (клас, дзвінок, парта, дошка, ранець, домашні завдання, оцінка) [1; 3].

А. Колупаєва прагне пояснити, що структура навчального дня має бути стабільною, що робить ситуацію передбачуваною, допомагає дітям зрозуміти і виконувати вимоги. Зміни в структурі дня відбуваються поступово, невеликими порціями. Одним з визначальних чинників успішності навчання є спілкування, що сприяє соціалізації дитини. Моделювання уроку дає змогу формувати у дітей мовлення як засіб комунікації, а саме ставити і відповідати на запитання, просити допомогу [3].

Зазначимо, що особливо важкою для дітей-аутистів є перерва, оскільки вона не має чіткої структури. Необхідно навчити дітей взаємодіяти один з одним у ситуації, нерегульованій дорослими, адже у школі цього не вчать.

Соціальним працівникам пропонується консультувати батьків, учителів щодо організації динамічного терапевтичного середовища для дитини з аутичним типом розвитку. Це допоможе батькам і вчителям відчутти найменші прояви активності дитини. Описане сприятиме формуванню ресурсів для оптимального перебування дитини у соціумі [3].

Отже, систематичну корекційну роботу з дітьми – аутистами мають здійснювати соціальні педагоги разом із батьками. Ця взаємодія забезпечить можливість подальшої соціалізації дітей, допоможе їм зрозуміти почуття впевненості та захищеності, сприятиме формуванню нових навичок, форм поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Богдашина О.* Аутизм:определение и диагностика / О. Богдашина. – Донецьк:«Лебедь», 1999. – 112 с.
2. *Иванов Е. С.* Детский аутизм: диагностика и коррекция. Учебное пособие для студентов высших и средних педагогических, психологических и медицинских учебных заведений / Е. С. Иванов, Л. Н. Демьянчук, Р. В. Демьянчук. – СПб.: Изд-во «Дидактика Плюс», 2004. – 80 с.
3. *Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник* / За заг. ред. А. А. Колупаєвої – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис –ХХ», 2010. – 240 с.